

РОЗПОРЯДЧА ДОКУМЕНТАЦІЯ ТА ПРОЦЕСИ ПРАВОВИХ РЕФОРМ ЗБРОЙНИХ СИЛ ДИРЕКТОРІЇ УНР (січень–липень 1919 р.)

© Мина Ж.В., 2013

На основі вивчення документів фондів Центрального державного архіву вищих органів державної влади та державного управління України, праць діаспорних та сучасних істориків аналізується розпорядча документація та процеси правових реформ Збройних сил Директорії УНР в умовах ведення бойових дій.

In this paper, the administrative documentation and the processes of juridical reforms of the Armed Forces of UPR Directory in warfare are analyzed on the basis of study of the documents of the Central State Archive of Supreme Bodies of the Power Government of Ukraine, and works of the diaspora’s and modern Ukrainian historians.

Останнім часом історики перейшли від вивчення загального перебігу подій та основоположних документів до дослідження різних аспектів державотворчих процесів. Труднощі сучасної реорганізації Збройних сил України зумовили необхідність звернення дослідників до вивчення та аналізу вітчизняного досвіду військового будівництва. Проблема вітчизняної історіографії правового реформування Збройних сил Директорії УНР, зокрема розпорядча документація, не була предметом спеціального і комплексного дослідження, хоча окремі її аспекти висвітлювалися у багатьох роботах. На сучасному етапі аналіз процесу накопичення цих наукових знань дає можливість розібратись, які питання в межах поставленої проблеми вивчені чи вивчаються вітчизняними авторами і які не ставилися зовсім, що дасть змогу намітити перспективи для подальших наукових пошуків.

Мета роботи – на основі вивчення документів фондів Центрального державного архіву вищих органів державної влади та державного управління України, праць діаспорних та сучасних істориків проаналізувати розпорядчу документацію та процеси правових реформ Збройних сил Директорії УНР.

Основну джерельну базу для дослідження процесів правового реформування періоду Директорії УНР становлять фонди ЦДАВО України. Для встановлення інформаційних можливостей джерела та аргументованої оцінки значення джерела використано джерелознавчий метод, який дає можливість об’єктивно їх оцінити. Оцінюючи факти і події, описані в джерелах, автор дотримується принципу історизму, використовуючи історико-оглядовий, аналітико-типологічний засоби висвітлення проблеми.

У роботі, крім архівних матеріалів [3; 4–5; 22] та опублікованих джерел [1; 12; 19–20; 21], використано праці сучасних вітчизняних істориків [2; 7; 11; 17; 18] та дослідження діаспорних істориків [8; 10; 14; 16].

На початку січня 1919 р. кількість військ УНР була недостатня для відсічі ворога, що насувався з півночі і сходу. Армія УНР швидко залишила Лівобережжя. 18 січня 1919 р. Директорія затвердила постанову Ради Народних Міністрів (ч. 373) “Про прийом в дієву армію Української Народної Республіки охотників”. У ній, зокрема, наголошувалось на тому, щоб приймати “... в дієву армію тих козаків і старшин, котрі в теперішній час не підлягають військовій службі примусово, по мобілізації, але бажають послужити в народному війську охотниками (т.б. – добровольцями – автор) і захищати землю, волю і самостійність України в сучасній боротьбі з її зовнішніми і внутрішніми ворогами” [1, 1919 р., 27-й випуск, с. 197]. У додаток до цієї постанови Директорія затвердила 18 січня 1919 р. постанову Ради Народних Міністрів (ч. 372) “Про асиг-

нування в розпорядження Військового Міністра 500 000 000 (п'ятсот мільйонів) карбованців на військові потреби” [1, 1919 р., 27-й випуск, с. 198]. Щоб заохотити вояків вступати до армії, Директорія того ж дня, 18 січня 1919 р., затвердила “Закон про додаткове наділення землею козаків Української Народної Республіканської Армії”, у якому наголошувалось, що “...всі козаки, які служать в Регулярній Армії Української Народної Республіки, в додаток поверх того пайка землі, який по закону можуть мати громадяни УНР, негайно наділяються додатковим земельним участком у своїх повітах мірою від 1 до 2 десятин кожному і, окрім того, по закінченню війни кожен з цих козаків одержує в Державній скарбниці на реманент в безповоротну 2000 гривень і в процентову позику на 5 років ще 2000 гривень” [1, 1919 р., 27-й випуск, с. 198].

26 січня 1919 р. Директорія затвердила “Закон про поліпшення стану служачих в Дієвій Армії Української Народної Республіки”, у якому регламентувалось харчове, речове та грошове забезпечення військовослужбовців відповідно до їх посади, а також членів їх родин. Крім того, до закону додавався текст і порядок складання військовими урочистої обіцянки [2, с. 285].

На відміну від В. Винниченка, Головний Отаман С. Петлюра надавав великого значення національному складу армії. Так, 9 лютого 1919 р. у підписаному ним наказі Головної Команди Військ УНР (ч. 54) наголошувалось: “У військових частинах Української Армії повинні залишитися тільки ті козаки і старшини, які родилися на Україні і жили тут постійно. Решта вояків не-українців можуть залишитися в нашій війську тоді, коли вони виявлять своє відношення до Української Державності... Надалі в Українську Армію приймати не-українців-вояків тільки після суворої перевірки попередньої діяльності кожного і складання ними присяги на вірність Українській Самостійній Народній Республіці і готовності положити за неї своє життя” [3, оп. 1, спр. 15, арк. 12]. У даному випадку наказ Головної Команди військ УНР передбачав забезпечити службу у військових частинах Української Армії надійними людьми, готовими захищати українську землю. З метою якісного відбору старшин до Дієвої армії УНР військовий міністр отаман О. Греків 24 січня 1919 р. підписав наказ, у якому ставилось завдання військовим керівникам визначити “на скільки відповідають своєму призначенню підвладні їм командири корпусів, дивізій, особи, які займають рівнозначні посади, негайно усунуть тих з них, хто цьому не відповідає, призначити замість них кращих осіб” [4, оп. 1, спр. 11, арк. 42]. Згідно з наказом усі старшини поділялись на п'ять розрядів: 1 – гідних до Дієвої армії, 2 – гідних до кадрових корпусів, 3 – тих, що потребували додаткової теоретичної підготовки, 4 – фізично не придатних до служби, 5 – тих, що не відповідали вимогам морального та національного характеру. Старшини 1–2-х розрядів призначалися на посади згідно з вказівками начальника Генерального штабу, для старшин 3-го розряду планувалося відкрити курси з одномісячним терміном навчання, старшини 5-го розряду у подальшому не мали права служити в Армії УНР [4. Оп. 1, спр. 11, арк. 42].

Рішення Головного Отамана С. Петлюри про скасування в армії персональних військових звань, погонів і впровадження посадовості призвело до падіння авторитету військового керівництва. У результаті такі отамани, як Зелений, Оскілко, Данченко та інші посіли високі посади, не маючи відповідної теоретичної підготовки та практичного досвіду [5, с. 94–95].

Принагідно зауважимо, що 15 лютого 1919 р. на нараді завідувачів організаційно-інструкторськими відділами зазначалось, що $\frac{3}{4}$ Армії Директорії не відповідають своєму призначенню. Покращити таке становище мала розпочата ще в грудні 1918 р. робота над створенням системи термінового навчання старшин протягом шести тижнів. 31 грудня 1918 р. наказом Головного управління Генерального штабу створювалась Військова академія. Розроблялись плани щодо юнацьких старшинських шкіл. Справами організацій військових навчальних закладів займалась Головна шкільна управа [6, с. 109]. 4 січня 1919 р. була затверджена система військових навчальних закладів, згідно з якою передбачалось відкрити центральні інструкторські і юнацькі старшинські школи, а також старшинські і підстаршинські школи при військах. Фактично ж існувала тільки Житомирська і Кам'янець-Подільська юнацькі старшинські школи, які пізніше були об'єднані в одну – Кам'янець-Подільську [2, с. 282–283].

У надзвичайно складних умовах січня–лютого 1919 р. продовжувалась робота з реорганізації армії. Крім юридичного оформлення мобілізації до війська УНР, важливою була затверджена нова

штатно-організаційна структура та командно-посадова система. Так, наказом № 22 Головного командування військами УНР від 1 січня 1919 р. частини Волині і Поділля залишалися у підлеглих отамана О. Шаповала; усі частини Херсонщини – у підлеглих отамана О. Грекова; частини на Київщині – в підлеглих Є. Коновальця. Усі військові частини на Лівобережній Україні залишалися в підпорядкуванні отамана П. Болбочана [4, оп. 1, спр. 4, арк. 13].

Аналізуючи Збройні сили УНР зазначеного періоду, слід підкреслити, що Директорія, взявши на озброєння від попередніх політичних режимів впровадження кадрової армійської структури, змушена була тимчасово від неї відмовитись через важку військово-політичну ситуацію. За умови успішної мобілізації планувалось розгорнути існуючі армійські підрозділи у численніші одиниці.

Для того, щоб створити єдину структуру та забезпечити порядок серед частин, планувалось організувати армію у складі 19 корпусів, з яких 11 мали творити Дієву армію УНР. Згідно зі згаданим вище наказом № 22 Головного командування, корпус мав складатися з двох–трьох піших дивізій та технічних частин; дивізія з трьох піших та трьох гарматних полків з додатком технічних частин; піший полк з трьох куренів, а курінь – з чотирьох сотень. Своєю чергою, гарматний полк мав складатись з трьох батарей – з них дві гарматні батареї та одна гаубична. Кінна дивізія поділялась на чотири полки. Кінний полк становили чотири сотні. При кінній дивізії формувалась кінно-гарматний полк в кількості трьох батарей. Запасна піша бригада складалась з двох, трьох або чотирьох запасних полків у складі дванадцяти сотень кожний [4, оп. 1, спр. 4, арк. 13]. Крім того, Головний Отаман наказував отаманам О. Шаповалу, П. Болбочану та О. Грекову негайно приступити до утворення окремих штабів зі штату Штабу окремої армії кожному. Отаману П. Болбочану надавалось право присвоювати номери 15, 16, 17 і 18 корпусам; дивізіям і кінно-гарматним полкам – 39–46; інженерним куреням – 15–18 [4, оп. 1, спр. 4, арк. 13].

Отже, наказом № 22 від 1 січня 1919 р. фактично проголошувався початок реорганізації армії. Але оскільки реорганізація проходила в умовах війни, то цілком зрозуміло, що виникло багато труднощів під час її проведення.

Впродовж 1919 р. неодноразово проводився набір новобранців. Так, на 10 лютого 1919 р. призначався призов молодих людей дострокового призову 1899 р. народження. Територія, на якій проводилася мобілізація, ділилась на корпуси, встановлювалась кількість призовників по повітах, налагоджувався апарат військових начальників на час призову, робилися відповідні розпорядження повітовим народним управам [4, оп. 3, спр. 98, арк. 35].

24 січня 1919 р. Директорія ухвалила закон про достроковий призов молоді для укомплектування старшинського складу армії та про відкриття юнацьких військових шкіл з прискореним курсом. 17 лютого 1919 р. Рада Міністрів УНР ухвалила закон про мобілізацію старшин та урядовців-учителів до сорокатрьохрічного віку [2, с. 284].

Однак, незважаючи на заходи зі збільшення чисельності армії, кількісний склад її на кінець 1919 р. не перевищував 30–40 тис. осіб [2, с. 284].

Одним з першочергових завдань для Директорії було формування Вищого Військового Командування. Реально зміни почалися взимку 1919 р. До цього часу існували структури як колишніх гетьманських установ, так і нових “повстанських”.

Після протигетьманського повстання Міністерство військових справ очолив генерал О. Рогоз, колишній командувач 4-ю армією Румунського фронту. Начальником Генерального Штабу залишився полковник О. Сливинський [8, с. 15–16]. Згідно з постановою Директорії від 9 січня 1919 р., отаман О. Греків обійняв посаду Військового міністра [4, оп. 4, спр. 1, арк. 14].

Згідно з наказом Військового Міністерства, прийнятого 22 лютого 1919 р., на чолі усього війська стояв Головний Отаман республіканських військ, якому підпорядковувалась кадрова Армія з установами Військового міністра та Дієва армія УНР. Безпосередньо Військовому міністрові підлягали на правах заступників Начальник Генерального штабу, Головний мачальник постачання, Головний інспектор військ УНР. Начальниками головних управлінь були: Начальник канцелярії Військового міністра, Начальник Головного військово-юридичного управління, Інспектор військ УНР у справах національно-культурно-політичних, Головна управа військового духовенства [3, оп. 1, спр. 15, арк. 15–20].

Після виходу соціалістів із уряду (початок лютого 1919 р.) праві українські партії намагалися обмежити компетенції С. Петлюри як Головного Отамана, звинувачуючи його у військових невдачах. З огляду на це, на підставі закону від 24 лютого 1919 р. введено нову посаду Наказового отамана, якому доручалось безпосереднє ведення усіх військових операцій та якому “підлягали всі галузі Дієвої армії у всіх відношеннях” [10, с. 111]. На посаду Наказового отамана був призначений О. Греків. За Головним Отаманом залишався “верховний догляд за всіма Збройними Силами республіки” [10, с. 111]. Однак керівництво армією фактично залишалось в руках Головного Отамана. Як писав І. Мазепа, “...траплялось, Греків і Петлюра своїми протилежними наказами вступали в гострий конфлікт між собою” [10, с. 111]. Це викликало тертя між командувачами окремих частин та ускладнювало ситуацію у військовій справі. Для покращення ситуації затверджувався розподіл повноважень між Військовим міністром, який відповідав за підготовку і проведення військової політики в мирний час за межами фронту, та між Наказним отаманом, який командував Дієвою армією, тобто керував безпосередньо військами, що брали участь у бойових діях чи знаходились на фронті. Спільними ж зусиллями штабного забезпечення координувалась діяльність відповідних армійських структур [11, с. 161].

Головний Отаман С. Петлюра розумів, що у складних умовах ведення бойових дій потрібно негайно здійснювати заходи зі зміцнення дисципліни у війську. Умови війни диктували суворі закони. У наказі від 29 грудня 1918 р. (Ч. 6) наголошувалось: “Всякі спроби непослуху вважати за бунт і карати польовим судом” [12, с. 58]. Започаткував діяльність військово-польових судів Наказ С. Петлюри і О. Осецького від 22 листопада 1918 р. про заснування при всіх окремих частинах військово-польових судів у складі прокурора, двох старшин, двох козаків та секретаря [13, с. 57]. Прокурор та інші члени суду призначалися наказом місцевої військової влади. Якщо частина перебувала на фронті або в стані облоги, смертні вироки суду затверджувались її отаманом, в інших випадках – Головним Отаманом. У телеграмі отаману Катеринославського коша 16 січня 1919 р. С. Петлюра наказував: “Всякий саботаж, неробство, несовісне або нечесне виконання старшинами і урядовцями доручених їм обов’язків повинні каратись військово-польовим судом. Наказую вам вжити всіх мір до того, аби старшини і урядовці подавали приклад козакам своєю працею. Зміцнити контроль над діяльністю старшин і козаків, над відданістю їх інтересам самостійної УНР...” [12, с. 58].

Командир Осадного корпусу Є. Коновалець та Начальник штабу А. Мельник встановили у наказах і власні санкції: розстріл на місці, строкова або безстрокова каторга, ув’язнення терміном від 6 місяців до 2 років, грошовий штраф – від 50 до 5000 крб. Крім того, вони 20 грудня 1918 р. створили позасудовий орган – “дев’ятку”, тобто Комісію у складі 9 представників від Головного військового юридичного управління, муштрових частин та Міністерства юстиції для термінового розгляду справ усіх противників нової влади у Києві, заарештованих 14 грудня 1918 р. [13, с. 58].

20 грудня 1918 р. у Києві діяли вже два військово-польові суди: один при Штабі 1-ї Січової Стрілецької дивізії, другий – при комендантові Києва. Штабний суд розглядав справи, які виникали у військових частинах, закладах, а комендантський – всі інші. Ті особи, які не підтримували Директорію у позасудовому порядку, за розпорядженням командира тієї чи іншої військової частини висилались за межі УНР або підлягали суворішій карі у позасудовому порядку [14, с. 59]. Для припинення ворожої агітації на залізничних станціях Головний Отаман наказом від 3 лютого 1919 р. вимагав: “...як на станціях, так і в поїздах робити суворий контроль, слідкуючи, аби не роз’їзжали по залізницях ріжні злочинні елементи, а також дезертири, утікачі з фронту... Усіх заарештованих передавати Військовому суду для негайного розгляду цих справ. Замічені в невиконанні цього наказу коменданти і комісари будуть мною звільнятися зо всіх посад і віддаватись до судової відповідальності за законом військового часу” [12, с. 73].

26 січня 1919 р. усі військово-польові суди на території УНР були скасовані, а разом з ними втрачали цінність і всі закони, правила, інструкції та обіжники про такі інструкції. Замість військово-польових судів були створені надзвичайні суди, які мало чим відрізнялись від попередніх [13, с. 59].

У складних військово-політичних умовах потрібно було посилити дисципліну у військах. 21 січня 1919 р. Головний Отаман затвердив Дисциплінарний статут [4, оп. 1, спр. 80, арк. 2–13]. Поряд із посиленням дисципліни статут сприяв підвищенню боєздатності у військах.

Наказом Головної Команди Військ УНР від 24 травня 1919 р. (Ч. 75) за підписом Головного Отамана С. Петлюри “для введення міцної дисципліни і карності в військах УНР” було затверджено Дисциплінарний статут на період ведення бойових дій [4, оп. 1, спр. 97, арк. 75]. Згідно із статутом за невиконання наказу начальника у військовий час призначалась каторга до 12 років. Вводилась смертна кара за десять видів провин: за опір проти виконання наказу начальника (як озброєний, так і не озброєний); напад на стійку або військову варту; за тілесні ушкодження та ухилення від військової служби, за дезертирство; порушення службових обов’язків під час варти, за невиконання бойового наказу; підбурювання до дезертирства; за навмисне розповсюдження у війську чуток, які могли б викликати непорядок або непослух; за здачу у полон та за здачу начальником підлеглої йому армії чи відділу [4, оп. 1, спр. 97, арк. 75].

Отже, складна ситуація на фронтах весною 1919 р., коли переважаючі сили ворога змушували Армію УНР відступати з втратами, вимагала впровадження суворих законів війни.

Деморалізація українського війська посилилась. Незважаючи на загрозу суворого покарання, почастишали випадки невиконання бойових наказів. Учасник національно-визвольних змагань – полковник Решке, який на той час був начальником оперативного відділу в Штабі Східного фронту, у своїх спогадах писав: “Так, наприклад, 5 березня частини 55-го пішого полку розбіглися, а більша частина козаків перейшла до ворогів. Частини 59-го полку відмовилися наступати й по відомостям штабу вирізали більше як 10 своїх старшин. 60-й піший полк теж відмовився наступати і був обеззброєний. 8 березня була обеззброєна частина 53-го полку за невиконання наказів. 10-го березня легкий гарматний полк Сірожупанників самовільно вирушив до Новгороду Волинського. 11 березня 1-ий полк залізничників, який після боїв під Бердичевом відійшов на Хмельник і одержав наказ залишатися там, самовільно вирушив на Ново-Константинів, а частина Сірожупанників, яка була на ст. Романові й одержала наказ триматися на станції, самочинно відійшла на ст. Печанівка. 16 березня гарматники батареї 3-го Чорноморського полку перейшли на бік ворога. Таким же чином поступила майже половина 58-го пішого полку. Кінний полк Козира-Зірки покинув своєвільно позицію, а 2-й курінь Запорізької бригади відмовився виконати наказ командувача Південною групою підтримати завдання центру, щоб знову захопити Чуднів, і замість того перейшов з Волосівки в хутір Мошенці. Постійна відсутність зв’язку з підгрупами й окремими частинами, що було наслідком роботи ворога, а також місцевих большевиків серед селянства, які вороже ставилися до нашої армії, разом з іншими були загальними причинами, що змушували нашу армію до відвороту” [15, с. 108].

Отже, ситуація у військах була напружена, бракувало людських і матеріальних ресурсів. Реформування армії в умовах війни наражалось на труднощі, серед яких найголовнішими були постійні бойові дії та більшовицька агітація.

Закон “Про мобілізацію”, прийнятий Директорією 27 листопада 1918 р. для вирішення проблеми поповнення Збройних сил, на нашу думку, був однією з найважливіших причин, що породила явище “отаманії”. Через відсутність військової структури установ і засобів мобілізація успіху вона не мала [15, с. 108–109].

З метою удосконалення правової бази для будівництва Збройних сил Директорії та удосконалення вишколу бойових частин розроблявся і був прийнятий Муштровий статут (23 червня 1919 р.) [21]. Переорганізовано і скорочено апарат Штабу армії та запільних установ. Боездатний елемент запільних установ відправлено в бойові частини. Для затвердження законодавчим порядком встановлено військові ступені [4, оп. 1, спр. 97, арк. 64].

Уряд та Головний Отаман здійснювали заходи і щодо озброєння армії. Так, 7 травня 1919 р. затверджено постанову Кабінету Народних Міністрів (ч. 308) про асигнування 5 млн. гривень на купівлю військового майна за кордоном [22, оп. 1, спр. 31, арк. 21]. Принагідно зауважимо, що єдиним джерелом на той момент для закупівлі зброї і майна для Армії УНР була Румунія.

Щоб урятувати армію від розпаду та деморалізації, 13 червня 1919 р. був ухвалений Радою Народних Міністрів і затверджений Директорією закон “Про Державний Інспекторат у військових частинах та інституціях УНР” [4, оп. 4, спр. 1, арк. 54]. Основним завданням Державного Інспекторату було “стежити за своєчасним і точним виконанням всіх наказів Центральної Військової

влади, перестерігати і винищувати демагогічність, саботаж, розпусту, пияцтво, мародерство, грабінництво та недбале відношення до служби, а також за тим, щоб не було господарських зловживань в частинах та інституціях” [4, оп. 4, спр. 1, арк. 54].

До складу інституції входили державні інспектори польових управлінь Дієвої армії, Штабу армії, Головної управи постачання, інших центральних військових органів, яким підпорядковувались інспектори військових з'єднань і частин [16, с. 167].

Із введенням в Українській армії Державного Інспекторату фактично в одному органі було заведено і політичну, і військову контррозвідку, що мало серйозно вплинути на підвищення боєздатності регулярних військ. На думку історика Г. Темка: “...починаючи уже з цього часу, в наказах, публічних виступах Головного Отамана і вищих посадових армійських його співробітників, “революційна” фраза поступилась місцем національно-патріотичній пропаганді, але час було упущено, і введення Державного Інспекторату вже не змогло виключити моральної втрати політичного моноліту аполітичної української армії, нанесеної пропагандою більшовиків” [17, с. 84]. Дослідник цієї проблеми В. Сідак у своїй праці “Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 рр.” зауважує, що “...негативним фактором поточної роботи Державного Інспекторату, його підрозділів у військах стало перенесення ідеології суспільного життя через партійно-політичні впливи і на діяльність інспекторату. Його особовий склад комплектувався переважно з функціонерів правлячих соціалістичних партій, котрі проводили у військах політичну лінію своїх організацій” [18, с. 168].

Отже, Державна Інспекція в системі Дієвої армії УНР здійснювала виконавський, дисциплінарний, політико-ідеологічний контроль, також займалась окремими питаннями внутрішньої безпеки військ і представляла надто змішану структуру.

Погіршення ситуації на фронті вимагало негайного створення спеціалізованої армійської контррозвідувальної служби. Генерал-полковник М. Юнаків розробив чітку систему контррозвідувальних органів на усіх оперативно-тактичних рівнях Армії УНР з підпорядкуванням їх Розвідувальній управі Генштабу [18, с. 168].

У серпні 1919 р. з'явилось “Положення про контррозвідку в Дієвій армії УНР” [18, с. 168–169]. У ньому визначались головні функції армійської спецслужби; а саме: збір інформації щодо розвідувальної діяльності ворога; отримання інформації про конкретні розвідувально-підривні акції ворожої агентури й цілеспрямована її дезінформація; засилка власних агентів у заплілля противника для збору інформації про роботу його розвідувальних органів [18, с. 168–169]. “Положення про контррозвідку в Дієвій армії УНР” охоплювало завдання, що стояли перед військовою контррозвідкою в Дієвій армії УНР, виходячи з воєнно-політичного становища УНР.

З метою підвищення боєздатності військ та впорядкування питання залогової служби 10 липня 1919 р. був затверджений Статут залогової служби [19]. Завдяки йому впроваджувались загальні норми стосунків і визначались права і обов'язки посадових осіб, що мало забезпечити порядок у місцях, де перебували військові частини. Характерно, що деякі пункти Статуту залогової служби узгоджувались з Дисциплінарним статутом. Наприклад, це стосувалось посади начальника залогов. В такий спосіб утворювалось єдине юридичне підґрунтя.

Завершував процес правових реформ у Збройних силах Директорії Статут внутрішньої служби [20], який регламентував внутрішній устрій і взаємовідносини між військовослужбовцями. У ньому визначались роль і місце армії в державі, а також обов'язки держави перед армією.

Проблема чіткого розподілу повноважень між різними гілками військового командування була однією з основних у зазначений період реформування Збройних сил. 3 серпня 1919 р. Військовий міністр запропонував нову схему управління армією. На чолі усіх Збройних сил УНР під час ведення воєнних дій мав стояти Головний Отаман. На фронті бойові частини мали підпорядковуватись Головному Отаману через Начальника штабу Головного Отамана, а всі війська, що не входили до складу Дієвої армії УНР, підлягали Головному Отаману через Військового міністра. У мирний час армія підпорядковувалась Головному Отаману через Військового міністра [4, оп. 4,

спр. 1, арк. 125]. У разі війни І Управління Генерального Штабу з оперативним відділом і частина розвідувального відділу мали переходити до Дієвої армії УНР як її штаб. Пропонувалося передати усі формовані у цей час частини під командування Військового міністра через начальника ГУГШ з метою чіткої і планомірної підготовки резерву для Дієвої армії УНР [4, оп. 4, спр. 1, арк. 125].

Отже, період з січня 1918 р. до середини липня 1919 р. був складний в історії національно-визвольних змагань. Процес становлення військової структури з січня 1918 р. по липень 1919 р. пройшов кілька етапів. Перший етап реорганізації військової структури, який розпочався фактично з січня 1919 р., мав на меті підпорядкування військових одиниць, їхнє розмежування та єдину структуру з відповідною нумерацією. Ці заходи мали переважно перспективний характер, тобто комплексно могли здійснюватись тільки в умовах миру.

Наступна спроба реформування армійських підрозділів відбулась з початком чергової українсько-більшовицької війни. Становище на фронтах погіршувалось і реорганізація проходила у складних умовах. Крім того, спроби С. Петлюри поєднати стародавні козацькі військові традиції з вимогами тогочасної війни не принесли бажаних результатів і виявились малоефективними.

Черговий етап реформування військової структури відбувся після квітнево-травневої поразки Армії УНР у 1919 р. Після цього були враховані попередні помилки і запропонована військова структура, яка відповідає вимогам війни.

1. Вісник Державних Законів УНР. – 1919. 2. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана / С. Литвин. – К., 2001. – 640 с. 3. Ф. 1075 (Військове міністерство УНР) Оп. 1, спр. 15, 47; оп. 2, спр. 34, 62, 145, 150; оп. 3, спр. 7; оп. 4, спр. 1. 4. Ф. 1078 (Головне управління Генштабу УНР). Оп. 1, спр. 2–5, 11, 46, 58, 67, 71, 76, 80, 82, 97, 98; оп. 2, спр. 4, 5, 24, 28, 34, 91; 117, 124; оп. 3, спр. 9; оп. 4, спр. 1–4, 11; оп. 5, спр. 1, 4. 5. Ф. 1078-с (Головне управління Генштабу УНР). Оп. 3, спр. 98; оп. 4, спр. 2. 6. Науменко Л. Старшинський корпус армії УНР періоду Директорії / Л. Науменко // Воєнна історія. – К., 2003. – С. 91–99. 7. Кравчук М. Правові основи будівництва Збройних сил України в 1919–1993 рр. / М. Кравчук. – Івано-Франківськ, 1997. – 291 с. 8. Шанковський Л. Українська армія у боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен, 1958. – 317 с. 9. Шанковський Л. Українська армія у боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен, 1958. – 317 с. 10. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921 / І. Мазепа. – К., 2003. – 607 с. 11. Яцюк М. В. Військово-політична діяльність Директорії УНР (1918–1920): Дис. ... канд. іст. наук / М. В. Яцюк. – Харків, 2000. – 225 с. 12. Симон Петлюра. Статті, листи, документи: в 3-х т. / Симон Петлюра. – К., 1999. – Т. III. – 614 с. 13. Українське державотворення: словник-довідник // за ред. О. Мироненка. – К., 1997. – 560 с. 14. Стахів М. Україна проти більшовиків (Нариси з історії агресії Советської Росії) / М. Стахів. – Тернопіль, 1993. – Кн. 2. – 195 с. 15. Кравчук М. Збройні сили Української Народної Республіки / М. Кравчук // Право України. – 1998. – № 7. – С. 106–110. 16. Прохода В. Уваги до праці д-ра Матвія Стахова “Україна в добу Директорії УНР” / В. Прохода // Український історик. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1967. – № 1–2. – С. 91–102. 17. Темко Г. Д. Основи формування системи виховання воїна в Україні в період утвердження державності: Світоглядно-філософський аналіз / Г. Д. Темко. – К., 1997. – 288 с. 18. Сідак В. Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 (невідомі сторінки історії) / В. Сідак. – К., 1998. – 320 с. 19. Статут залогової служби. – Львів, 1920. – 120 с. 20. Статут внутрішньої служби. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 195 с. 21. Муштровий статут для піхоти. – / Б. М. /. Вид. відділу навчання військ головного управління ген. штабу, 1919. – 199 с. 22. Ф. 257 (“Товариство по вивченню історії оборони Львова і південно-східних воєводств в 1918–1920 у Львові”). Оп. 1, спр. 168, 183.